

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

جنگ ترکیبی از منظر روسیه (۲۰۱۲-۲۰۲۴)

فتح الله کلانتری^۱

حسین کمال زارع^۲

چکیده

جنگ ترکیبی به‌عنوان یکی از پرکاربردترین مفاهیم نظام بین‌الملل کنونی، از اهمیت بالایی در سیاست خارجی کشورها برخوردار بوده و امروزه اکثریت کشورها به خصوص قدرت‌های بزرگ نظیر روسیه، در پی استفاده حداکثری از این مفهوم در راستای تامین منافع خود می‌باشند. هدف اصلی این تحقیق تبیین درک مسکو از مفهوم جنگ ترکیبی است. این پژوهش در کنار ابزار اسنادی خود که متشکل از ادبیات پیشین و اسناد فرادستی روسیه می‌باشد، از ابزار میدانی با جامعه آماری ۳۰ نفره نیز بهره برده است. نتایج حاصل از این پژوهش نشان می‌دهد، کشور روسیه به واسطه سرمایه‌گذاری گسترده و توجه ویژه خود به مولفه‌های سخت و نرم قدرت، اکنون دارای بالاترین قابلیت‌ها در عرصه نظامی، امنیتی و سایبری بوده و در بخش رسانه‌ای، اقتصادی و سیاسی نیز پیشرفت چشمگیری داشته است که همین امر، ابتکار عمل مسکو را در راستای دفع تهدیدهای ترکیبی و اقدامات متقابل در این حوزه را به طرز چشمگیری افزایش داده و جنگ ترکیبی را به ابزار مهمی در مناسبات این کشور تبدیل کرده است.

▪ واژگان کلیدی:

جنگ ترکیبی، تهدیدهای ترکیبی، روسیه.

درجه مقاله: علمی - پژوهشی

تاریخ دریافت مقاله: ۱۴۰۳/۰۲/۱۹ تاریخ پذیرش مقاله: ۱۴۰۳/۰۹/۰۳

^۱ دکترای علوم دفاعی راهبردی، دانشیار، دانشگاه عالی دفاع ملی، تهران، جمهوری اسلامی ایران.

ffkalantari@chmail.ir

^۲ فارغ التحصیل مقطع کارشناسی ارشد رشته روابط بین‌الملل، دانشگاه خوارزمی، تهران، جمهوری اسلامی ایران.

hosseinkamalzare95@gmail.com

مقدمه

فدراسیون روسیه بعنوان مهم‌ترین بازمانده اتحاد جماهیر شوروی، علی‌رغم تضعیف شدید پس از فروپاشی، از زمان به قدرت رسیدن ولادیمیر پوتین، در پی آن بوده تا به جایگاه سابق خود برگشته و به عنوان یکی از بازیگران قدرتمند نظام بین‌الملل شناخته شده و در مناسبات جهانی تأثیر بگذارد. دولت پوتین پس از روی کار آمدن توانست بخش بزرگی از قدرت از دست رفته روسیه را بازگردانده و مجدداً روسیه را بعنوان کشوری قدرتمند و تأثیرگذار در مناسبات جهانی مطرح کند. یکی از چالش اصلی روسیه خصوصاً در موضوع اوکراین، وجود تهدیدهای ترکیبی از طرف کشورهای غربی است. علی‌رغم تلاش روسیه جهت خنثی نمودن تهدیدهای ترکیبی از سوی ناتو، این کشور همچنان دارای نقاط ضعفی خصوصاً در حوزه‌های سیاسی، اقتصادی و رسانه‌ای بوده که شاید همین امر یکی از مهمترین دلایل روی آوردن مسکو به درگیری مستقیم نظامی باشد. آنچه که به عنوان مسئله اصلی تحقیق ذهن محقق را به خود معطوف نموده درک تهدیدهای ترکیبی و الزامات مقابله با آنها از منظر روسیه می‌باشد. بنابراین مسئله اصلی تحقیق عبارتست از: شناسایی ظرفیت‌های روسیه برای مقابله با تهدیدهای ترکیبی متصور علیه این کشور.

روسیه بعنوان یکی از مهمترین قدرت‌ها در نظام بین‌الملل کنونی که بیشترین اصطکاک را با کشورهای غربی دارد و همچنین دارای سطح بالایی از روابط با جمهوری اسلامی ایران می‌باشد، از اهمیت ویژه‌ای در پژوهش‌های حوزه جنگ ترکیبی برخوردار است. این کشور که پس از جنگ جهانی دوم به یکی از دو قطب برتر نظام بین‌الملل بدل گشته بود، پس از فروپاشی شوروی، دریافت که دیگر قدرت صرف نظامی حافظ بقا و تامین کننده منافع ملی نیست، فلذا از زمان به قدرت رسیدن پوتین، به سمت تقویت سایر مولفه‌های قدرت در کنار مولفه نظامی، روی آورده است. با نگاهی گذرا به چالش‌های دوران معاصر می‌توان دریافت تأثیر روسیه در ایجاد و حل بحران‌های بین‌المللی، غیرقابل چشم‌پوشی بوده و این کشور از پیشگامان شیوه‌های نوین جنگ، خصوصاً جنگ ترکیبی می‌باشد، فلذا از این لحاظ اهمیت دارد که درک حاکمان این کشور از مقوله جنگ ترکیبی به طور جامع بررسی گردد. با توجه به روابط عمیق و گسترده این کشور با ج.ا.ایران و فرصت‌ها و تهدیدات مربوط به آن، عدم شناسایی و تبیین جنگ ترکیبی و مفاهیم مرتبط با آن از منظر کرم‌لین، ضمن ایجاد غفلت در حوزه مقابله با تهدیدات ترکیبی بالقوه، سبب از بین رفتن فرصت‌های موجود در این حوزه می‌گردد.

هدف اصلی تحقیق عبارتست از: شناسایی قابلیت‌های ترکیبی روسیه و تهدیدهای ترکیبی علیه این کشور از منظر تصمیم‌گیران کرملین. در همین پیوند شناسایی قابلیت‌های روسیه در حوزه جنگ ترکیبی؛ شناسایی تهدیدات ترکیبی درک شده از سوی نهادهای امنیتی روسیه و؛ شناسایی الزامات مقابله با این تهدیدات از منظر تصمیم‌گیران کرملین نی‌مورد بررسی قرار می‌گیرند. این مقاله اکتشافی بوده و نیازی به تدوین فرضیه ندارد، سوالات مقاله متناظر با اهداف بالا تنظیم گردیده است.

پیشینه شناسی. در خصوص مفهوم کلی جنگ ترکیبی، پژوهش‌های بسیاری صورت گرفته که یکی از جامع‌ترین مقالات مربوط به وسیم احمد قریشی^۱ (۲۰۲۰) می‌باشد که در مقاله خود تحت عنوان «ظهور جنگ ترکیبی ۲» به بررسی چپستی جنگ ترکیبی و تئوری‌ها و چارچوب‌های رایجی که در خصوص این نوع جنگ وجود دارد پرداخته است. وی در این مقاله پس از بررسی مفهوم جنگ ترکیبی از سه دیدگاه «ناتو»، «فرانک‌هافمن» و «جان مک کوئن»، ضمن توجه به نظریات سایر اندیشمندان و مفاهیم خلق شده توسط آنان در این حوزه، به بررسی مفاهیم کاربردی نظیر انقلاب رنگی و جنگ غیرمتعارف پرداخته و پس از معرفی ابزارهای این نوع از جنگ، به بررسی تحركات تعدادی از کشورها در این حوزه می‌پردازد. روسیه، بریتانیا، رژیم صهیونیستی، ترکیه، اندونزی، مقدونیه، ایتالیه و آمریکا کشورهای مورد مطالعه این محقق در این مقاله بوده‌اند که در خصوص هر کدام توضیحات مختصری نیز داده شده است. وی در این پژوهش یافته‌های مهمی همچون غیرقابل پیش بینی و منعطف بودن جنگ ترکیبی، ارکان اصلی این شیوه (انقلاب رنگی و جنگ غیرمتعارف، لیست ابزارهای مورد استفاده در این شیوه و اهداف اصلی آن را ارائه می‌دهد.

در خصوص الگوی جنگ ترکیبی روسیه، مقاله «جنگ ترکیبی روسی»^۲ اثر میسون کلارک^۴ (۲۰۲۰) که در سال ۲۰۲۰ به رشته تحریر در آمده، به بررسی جنگ ترکیبی در مدل روسی می‌پردازد. این مقاله که به دنبال درک تهدیدات استراتژی ترکیبی روسیه علیه آمریکا و منافع آن می‌باشد، ضمن بررسی نظریات اندیشمندان روسی در خصوص جنگ ترکیبی و درک این کشور از جنگ آینده و تهدیدات ترکیبی، به تعاریف مربوط به جنگ ترکیبی و ویژگی‌های آن پرداخته و به بررسی تلاش‌های کرملین و ارتش آن در زمینه جنگ ترکیبی می‌پردازد.

1. Waseem Ahmed Qureshi

2. The Rise of Hybrid Warfare

3. Russian Hybrid Warfare

4. Mason Clark

در میان منابع فارسی نیز علیرضا ثمودی پیله ورد (۱۳۹۹) در مقاله خود تحت عنوان «جنگ ترکیبی روسیه در کشورهای اروپایی؛ چرایی و چگونگی» به بررسی الگوی جنگ ترکیبی روسیه در تقابل با اروپا پرداخته است. این مقاله که به دنبال کشف اهداف، روش‌ها و ابزارهای روسیه در جنگ ترکیبی علیه اروپا می‌باشد، ضمن مفهوم شناسی جنگ ترکیبی، به جایگاه آن در سیاست خارجی روسیه پرداخته و پس از تبیین آن، ۸ مورد از مهم‌ترین ابزارهای مورد استفاده روسیه در جنگ ترکیبی علیه اروپا نظیر انرژی، حمایت از جدایی طلبی، ابزار دینی، اطلاعات جعلی، حمله سایبری، رسانه، تروریسم و ابزار سیاسی را تشریح نموده است.

نوآوری. مقاله حاضر در حوزه تبیین مفهوم جنگ ترکیبی، دارای منابع و متون مشترک با پیشینه خود بوده اما به سبب تمرکز بر جنگ ترکیبی روسیه، دارای نقاط افتراق و نوآوری نیز می‌باشد. با توجه به اهمیت موضوع جنگ ترکیبی روسیه و علی‌رغم وجود پیشینه فارسی در این حوزه، بررسی سندی موضوع در سند امنیت ملی روسیه و تبیین نکات مربوط به جنگ ترکیبی و تهدیدات حاصل آن را از منظر تفکر حاکم بر کرملین، مهمترین نقطه افتراق این مقاله با منابع پیشین می‌باشد. همچنین استفاده از نظرات خبرگان حوزه جنگ ترکیبی و روسیه در راستای کشف میزان قابلیت‌های مسکو و اهمیت مولفه‌های جنگ ترکیبی در شیوه این کشور به لحاظ کمی و کیفی، از نوآوری‌های این مقاله به حساب می‌آید که پیش‌تر در منابع فارسی انجام نگرفته است. مقاله حاضر در راستای افزایش شناخت هرچه بیشتر طرز تفکر تصمیم‌گیران امنیتی روسیه بعنوان یکی از مهمترین شرکای جمهوری اسلامی ایران در منطقه، می‌تواند موثر واقع گردد و ضمن الگوگیری از راهکارهای دفاعی روسیه در برابر تهدیدات ترکیبی غرب، تصمیم‌گیران داخلی را با تهدیدات بالقوه تحركات ترکیبی این کشور آشنا نماید.

مبانی نظری. پدیده‌ی جنگ در طول تاریخ دستخوش تغییرات فراوانی گردیده است. پایان جنگ سرد و فروپاشی اتحاد جماهیر شوروی، نقطه‌ی عطف مهمی در تاریخ روابط بین‌الملل بود و به تبع آن بر مفاهیم این حوزه نیز تاثیرات زیادی گذاشت. در واقع جهان در پاسخ به علت چرایی فروپاشی ابرقدرتی چون شوروی به این نتیجه رسید که قدرت سخت و نظامی صرف، دیگر برای تامین منافع و حتی حداقلی‌ترین حالت آن یعنی بقا نیز کافی نیست و نیاز است که به مولفه‌های جدیدی نیز توجه شود. در دوران معاصر، جنگ‌ها دیگر به طور متعارف اعلان یا انجام نمی‌شوند. در عوض، درگیری‌ها توسط عوامل مخفی با استفاده از نیروی نظامی، غیرنظامی، رسانه‌ها، ابزارهای سایبری، عملیات امنیتی، سازمان‌های غیردولتی، بازیگران غیردولتی، سازمان‌های امنیتی، ابزارهای اقتصادی، تبلیغات، ابهام، تروریسم و جنبش‌های

شورشی صورت می‌گیرند (Qureshi, 2020: 7). طی سالهای اخیر جنگ‌ها بیش از پیش به سوی ترکیب تاکتیک‌های سنتی و نامنظم، برنامه ریزی و اجرای غیرمتمرکز و بازیگران بی دولت پیش می‌رود که از فناوری‌های ساده و پیچیده به صورت هم زمان و به صورت نوآورانه بهره می‌برند. (جولانی و فولادی، ۱۳۹۶: ۱۶). به باور هافمن^۱ که بسیاری او را مبدع مفهوم جنگ ترکیبی می‌دانند، مخدوش شدن اینکه چه کسی می‌جنگد و چه فناوری‌هایی به کار گرفته می‌شود، موجب شکل‌گیری طیف گسترده‌ای از پیچیدگی و تنوع شده است که ما آن را جنگ ترکیبی مینامیم. جنگ ترکیبی طیفی از حالت‌های متفاوت جنگ از جمله توانمندی‌های متعارف، شیوه‌ها و تاکتیک‌های نامنظم و اقدام‌های تروریستی از قبیل قدرت نظامی و خشونت بی هدف و کور و و بی نظمی مجرمانه را دربرمیگیرد (Fridman, 2017: 4).

هافمن جنگ ترکیبی را به کارگیری طیف کاملی از ابزارها، تاکتیک‌ها و اجبارها توصیف می‌کند. او معتقد است که تهدیدات ترکیبی شامل طیف گسترده‌ای از شیوه‌های مختلف جنگ از جمله قابلیت‌های متعارف، تاکتیک‌ها و تشکیلات نامنظم و اقدامات تروریستی می‌باشد و این نوع از جنگ می‌تواند توسط دولت‌ها و بازیگران غیردولتی مختلف انجام شود. وی معتقد است این فعالیت‌های چندوجهی را می‌توان توسط یگان‌های جداگانه یا حتی توسط یک واحد انجام داد، اما عموماً از نظر عملیاتی و تاکتیکی در فضای اصلی نبرد هدایت و هماهنگ می‌شوند تا به اثرات هم‌افزایی در ابعاد فیزیکی و روانی درگیری دست یابند اما این اثرات رامی‌توان در تمام سطوح جنگ به دست آورد (Hoffman, 2007).

ژنرال والری گراسیموف^۲، رئیس ستاد مشترک ارتش روسیه، یکی از مهم‌ترین افرادی می‌باشد که به تعریف مفهوم جنگ ترکیبی پرداخته است. آیین جنگ هیبریدی گراسیموف مفهومی حاکمیتی است که بر آمیختن مؤلفه‌های قدرت سخت و نرم تأکید دارد و تلاشی است در راستای توسعه یک مفهوم عملیاتی به منظور مقابله روسیه با دنیای غرب و به ویژه ایالات متحد آمریکا. به باور گراسیموف، در عصر حاضر مرز میان جنگ و صلح مبهم و نامشخص است، چرا که دیگر دولت‌ها به صورت رسمی به یکدیگر اعلان جنگ نمی‌کنند و به تبع آن قوانین جنگ نیز تغییر کرده است. همین مسئله استفاده یکپارچه از نیروهای نظامی و غیرنظامی را ضروری ساخته است (Klein, 2015: 3).

در واقع می‌توان گفت در دوران کنونی دولت‌ها از ترکیب تمام مؤلفه‌های قدرت خود اعم از ابزارهای نظامی، اقتصادی، سیاسی، رسانه‌ای، امنیتی و سایبری جهت تامین منافع و غلبه بر

^۱. Frank Hoffman

^۲. Valery Vasilyevich Gerasimov

دشمنان بهره می‌برند، پدیده‌ای که تحت عنوان جنگ ترکیبی شناخته می‌شود و به صورت هماهنگ زیر آستانه شناسایی کشور هدف صورت می‌گیرد. از مزایای این شیوه می‌توان به کاهش احتمال انتساب، محکومیت و اقدامات تلافی جویانه در کنار هزینه کمتر و عمق اثربخشی بالا اشاره نمود.

این شیوه در کنار مزیت‌های فراوان خود همچون هر پدیده دیگری چالش‌هایی را نیز برای کشور مهاجم به همراه دارد. همانطور که پیش‌تر نیز ذکر گردید، موفقیت در جنگ ترکیبی مستلزم تقویت همه جانبه و بهره‌گیری از تمام ظرفیت‌ها می‌باشد فلذا زمان و هزینه‌های آماده سازی الزامات آن بیشتر از جنگ کلاسیک می‌باشد. همین امر سبب گردیده در جنگ‌های ترکیبی متقابل که شرایط دو طرف نامتقارن می‌باشد، کشورهای دارای طیف وسیع ابزارها موفق‌تر عمل نمایند. روسیه نیز به ویژه پس از به قدرت رسیدن مجدد پوتین و گسترش تخصصات با غرب تلاش نمود به جنگ ترکیبی روی آورده و ضمن تلاش برای مقابله با تهدیدات ترکیبی غرب، از ظرفیت‌های موجود در این حوزه بهره ببرد.

روش تحقیق. نوع پژوهش توسعه‌ای- کاربردی که به روش توصیفی- و استدلال استقرائی انجام شده است. در این تحقیق محقق از جزء به کل رسیده و بر اساس نظر خبرگان ابتدا قابلیت‌ها، تهدیدها و الزامات جنگ ترکیبی روسیه را به صورت جزئی بررسی نموده و سپس با تجمیع تمام مولفه‌ها و بر اساس نظر حجم نمونه که ۳۰ نفر هستند نتایج حوزه‌های مختلف را تجمیع نموده و به عنوان قابلیت‌ها، تهدیدها و الزامات جنگ ترکیبی روسیه بیان شده است. بنابر این، قلمرو موضوعی تحقیق شامل جنگ ترکیبی روسیه است. قلمرو مکانی شامل روسیه و نظام بین‌الملل است و قلمرو زمانی تبیین تحقیق از سال ۲۰۰۶ تا ۲۰۳۰ میلادی است.

جامعه آماری تحقیق، شامل: مدیران و فرماندهان نظامی سطح راهبردی جنگ، کارشناسان و خبرگان حوزه روسیه، اساتید و صاحب‌نظران دانشگاهی به‌ویژه با سابقه فعالیت و آثار مرتبط با جنگ ترکیبی روسیه. با توجه به ویژگی‌های یاد شده و براساس مطالعه میدانی محقق در این تحقیق از تجربیات ۵ نفر خبره و ۳۰ نفر حجم نمونه برای شکل‌گیری قضاوت و تصمیم‌گیری استفاده شده است. اطلاعات این تحقیق از دو روش میدانی و اسنادی گردآوری و از طریق نرم‌افزار SPSS تحلیل شده است. در روش میدانی، پرسشنامه‌ای تنظیم شده است که ۱۲ پرسش بسته آن از طریق آزمون تی و فاصله اطمینان ۹۵ درصدی در قالب طیف لیکرت در پنج سطح طبقه‌بندی و تحلیل کمی شده است. برای تعیین روایی پرسشنامه

از روش روایی محتوا و توزیع دو مرحله‌ای پرسشنامه بین صاحب‌نظران بهره‌برداری و برای تعیین پایایی آن از آزمون آلفای کرونباخ استفاده شده است. در رویکرد کمی از روش‌های زمینه‌یابی (پیمایش) و توصیفی استفاده شده است.

۱. جنگ ترکیبی روسیه

در تعریف روسی، جنگ ترکیبی عبارت است از استفاده گسترده از ابزارهای سیاسی، اقتصادی، امنیتی، بشردوستانه و ابزارهای غیرنظامی دیگر که با آشوب مدنی در بین مردم محلی و پنهان کردن نیروهای مسلح تکمیل شده است (باقی مجرد و همکاران، ۱۴۰۰: ۳۴). استفاده روسیه از استراتژی‌های ترکیبی جدید نیست. در دوران شوروی، مسکو اغلب از اقدامات فعال خرابکارانه برای به دست آوردن نفوذ و شکل دادن به چشم‌انداز سیاسی اروپا استفاده می‌کرد. با این حال، جنگ ترکیبی در مناسبات روسیه طی سال‌های اخیر به طور قابل توجهی رشد کرده است. این رشد نشانه کلیدی در افزایش کلی توانایی‌های روسیه و نگرش متخاصم کرملین نسبت به غرب خصوصاً پس از بحران اوکراین می‌باشد. البته منابع روسیه برای انجام اقدامات ترکیبی هیچگاه بی‌نهایت نبوده و این کشور با بسیاری از مشکلات مشابهی که هر کشور دیگری در هماهنگی یک سیاست خارجی چندجانبه دارد، روبرو است. جنگ ترکیبی روسیه تعدادی از کشورهای مختلف در اروپا و اوراسیا را هدف قرار می‌دهد. گرچه خاورمیانه، آسیای مرکزی و حتی شمال آفریقا مناطق مهمی برای روسیه به حساب می‌آیند اما تمرکز تلاش‌های روسیه بر روی مناطقی نظیر بالکان و اروپای غربی می‌باشد و فعالیت‌های ترکیبی مسکو در کشورهای بالتیک، اروپای مرکزی و تمام مناطق موسوم به خارج نزدیک این کشور، خصوصاً اوکراین به شدت پیگیری می‌شود (Chivvis, 2017: 5).

با توجه به جایگاه جنگ ترکیبی در مناسبات جاری نظام بین‌الملل کنونی، در اسناد امنیتی بسیاری کشورها می‌توان اشارات مستقیم و غیر مستقیم فراوانی را در خصوص اهمیت این مفهوم و فرصت‌ها و تهدیدات ناشی از آن یافت. یکی از مهم‌ترین اسناد امنیتی منتشره توسط دولت روسیه، استراتژی امنیت ملی این کشور است که منبع مهمی از ادراکات، اهداف و اقدامات این کشور در حوزه‌های امنیتی ارائه می‌دهد. اشاره به جنگ ترکیبی در این اسناد گرچه عموماً غیرمستقیم و مختصر است اما حاوی نکات مهمی در باب لزوم آمادگی و مقابله در برابر این نوع حملات خصوصاً از سوی ناتو است که در باب موضوع مورد پژوهش، حائز اهمیت می‌باشد.

در سند استراتژی امنیت ملی روسیه که در سال ۲۰۲۱ منتشر گردیده، تامین امنیت ملی برابر با اجرای تدابیر سیاسی، حقوقی، اجتماعی-اقتصادی، رسانه‌ای، سازماندهی و سایر تدابیر در راستای مقابله با تهدیدات امنیت ملی توسط ارگان‌های حکومتی و در تعامل با جامعه مدنی و سازمان‌ها، در نظر گرفته شده است که به خوبی اهمیت ابزارهای جنگ ترکیبی در تامین امنیت و منافع ملی روسیه را به تصویر می‌کشد (NSS of the Russian Federation, 2021: 1-4).

در بخش ابتدایی این سند، اقدامات و تهدیداتی علیه منافع و امنیت ملی فدراسیون روسیه توسط برخی کشورها مورد اشاره قرار گرفته است. استفاده از ابزارهای سیاسی و اقتصادی و فشارهای سیاسی-اقتصادی، وخامت اوضاع نظامی و تهدیدات مربوط به آن در نزدیکی مرزهای روسیه، اقدامات واگرایانه برخی کشورها در راستای تضعیف روابط روسیه با کشورهای مشترک المنافع، بهره برداری از فضا و رسانه بعنوان دو قلمرو مهم در راستای پیشبرد اقدامات نظامی، تمایل به منزوی کردن روسیه و استفاده از استانداردهای دوگانه علیه این کشور، تلاش برای از بین بردن ارزش‌های سنتی، تحریف تاریخ، بدبین کردن افکار عمومی نسبت به نقش و جایگاه روسیه، دمیدن در مناقشات بین اقوام و ادیان، کارزارهای رسانه‌ای در راستای ایجاد تصویری خصمانه از فدراسیون روسیه، ایجاد محدودیت در استفاده از زبان روسی، فعالیت رسانه‌های جمعی روسیه و منابع اطلاع رسانی این کشور و حتی وضع تحریم علیه ورزشکاران و شهروندان روسیه در داخل و خارج کشور، تلاش برای سواستفاده از مشکلات اجتماع-اقتصادی روسیه و ایجاد شکاف برای از بین بردن وحدت و ایجاد درگیری داخلی و استفاده از روش‌های غیرمستقیم در راستای تحریک بی ثباتی بلند مدت در داخل فدراسیون روسیه، از جمله مواردی است که در این بخش به طور مختصر مورد اشاره قرار گرفته است (NSS of the Russian Federation, 2021: 5).

این سند در بخش دفاع از کشور که عمدتاً به مسائل نظامی می‌پردازد، اهمیت قدرت نظامی به عنوان ابزار دستیابی بازیگران نظام بین‌الملل به اهداف ژئوپلیتیک مدنظرشان از موارد مورد اشاره در این بخش است. در این بخش به تلاش‌های دشمنان برای اعمال فشار نظامی به روسیه، متحدان و شرکای آن، گسترش زیرساخت‌های نظامی سازمان پیمان آتلانتیک شمالی (ناتو) در نزدیکی مرزهای روسیه، به جریان افتادن فعالیت‌های شناسایی و جاسوسی و تمرین بکارگیری یگان‌های عظیم نظامی و تسلیحات هسته‌ای علیه روسیه، بعنوان مهم‌ترین تهدیدات علیه روسیه در بعد نظامی اشاره گردیده است. همچنین امتناع آمریکا از پابندی به تعهدات مربوط به کنترل تسلیحات و توسعه پتانسیل موشکی این کشور در کنار تشدید تنش‌ها در

مناطقى چون محدوده شوروى سابق، شمال آفريقا، خاورميانه، افغانستان و شبه جزيره کره از ديگر مصاديق تهديد نظامى است که در اين سند بيان گرديده است (NSS of the Russian Federation, 2021: 10).

از منظر اين سند، دستيائى به اهداف دفاعى کشور، در چارچوب اجراء سياست نظامى از طريق بازدارندگى راهبردى و پيشگيرى از مناقشات نظامى، تکامل سازماندهى نظامى کشور، اشکال بکارگيرى و روش‌هاى عملکرد نيروهاى مسلح فدراسيون روسيه، ساير نيروهاى نظامى، تشکله‌ها و ارگان‌هاى نظامى، ارتقا آمدگى بسيج فدراسيون روسيه و آمادگى نيروها و ادوات دفاع مدنى روسيه انجام مى‌پذيرد که توجه ويژه به موارد زير را طلب مى‌کند:

اين سند در بعد اجتماعى نيز تهديداتى با منبع خارجى را نام مى‌برد که قرابت بالايى با اقدامات کشورها در طول جنگ ترکیبی دارد. اين سند بيان مى‌کند نيروهاى مخرب در خارج و داخل خاک روسيه مى‌کوشند از شکاف‌ها و دشوارى‌هاى موجود در اوضاع اقتصادى-اجتماعى روسيه با هدف تحريك پروسه‌هاى اجتماعى منفى، تشديد مناقشه بين اقوام و ادیان و برانگيختن جامعه در فضاى مجازى، سواستفاده نمايند. اين سند معتقد است ميزان فعاليت‌هاى جاسوسى و ساير فعاليت‌هاى سرويس‌ها و سازمان‌هاى ويژه کشورهاى خارجى که از جمله با استفاده از تشکله‌هاى اجتماعى و برخى اشخاص روسيه (که تحت کنترل آنها هستند) انجام مى‌شود، کاهش نيافته است و بسيارى تلاش مى‌کنند تا با کار تبليغاتی و اجير کردن شهروندان روسيه، هسته‌هاى مخفى خود در خاک روسيه را تقويت نموده و فعاليت‌هاى خلاف قانون را شدت ببخشند و يا با استفاده از ظرفيت شرکت‌هاى اينترنتى، انتشار اخبار غلط و سازماندهى تجمعات عمومى غير قانونى را انجام دهند (NSS of the Russian Federation, 2021: 12).

در بخش امنيت اطلاعات اين سند، توسعه سريع فناورى‌هاى مرتبط با اطلاعات و ارتباطات با بالا رفتن احتمال پديد آمدن تهديدات امنيتى براى شهروندان، جامعه و حکومت روسيه مرتبط در نظر گرفته شده است. در اين سند به استفاده از اين فناورى‌ها براى دخالت در امور داخلى کشورها، از بين بردن حاکميت و نقض تماميت ارضى آنها اشاره گرديده است. در تاييد موارد مذکور نيز مثال‌هاى نظير افزايش تعداد حملات سايبرى از خاک کشورهاى خارجى به منابع امنيتى روسيه و مخالفت کشورهاى خارجى با ابتکارات عمل روسيه در زمينه تامين امنيت بين‌المللى اطلاعات ذکر گرديده است (NSS of the Russian Federation, 2021: 16).

در اين بخش آمده است که فعاليت سرويس‌هاى ويژه کشورهاى خارجى با هدف جاسوسى و انجام عمليات‌هاى ديگر در فضاى اطلاعات روسيه به راه افتاده و نيروهاى مسلح

این کشورها در حال تمرین اقدامات در راستای از کار انداختن مراکز و زیرساخت‌های حساس فدراسیون روسیه می‌باشند. در این خصوص مواردی چون پخش اخبار غلط و اطلاعات کذب به صورت عامدانه (خصوصاً در مورد حملات تروریستی در خاک روسیه) با هدف بی ثبات کردن اوضاع سیاسی-اجتماعی، پخش مطالب سازمان‌های تروریستی و افراط گرا، دعوت به هرج و مرج‌های گسترده، انجام فعالیت‌های افراط گرایانه، شرکت در مراسم‌های گسترده ناقض قوانین، سبک زندگی مجرمانه، مصرف مواد مخدر و روانگردان بر بستر اینترنت و با هدف آسیب به جامعه روسیه خصوصاً قشر جوان جامعه مورد اشاره قرار گرفته است.

در این سند فعالیت انحصاری شرکت‌های فراملیتی در بستر اینترنت، سانسور و تحریف سیاسی اخبار و اطلاعات توسط آنها، فراهم شدن بستر فعالیت مجرمانه به صورت ناشناس در اینترنت و گسترش وابستگی فدراسیون روسیه به این فناوری‌ها بعنوان تهدیدات جدی در این حوزه شناخته شده است (NSS of the Russian Federation, 2021:17).

در بخش اول امنیت اقتصادی این سند به درک روسیه از شرایط اقتصادی جهان و تهدیدات عمومی مربوط به آن اشاره گردیده است. در ادامه با پتانسیل‌های روسیه از جمله قلمرو وسیع و موقعیت مناسب جغرافیایی، تنوع شرایط طبیعی و اقلیمی و منابع معدنی و خام، پتانسیل علمی، فناوری و تحصیلی، ثبات در اقتصاد کلان، ثبات سیاسی داخلی و سطح بالای تامین امنیت دفاعی کشور که بستر مناسب برای مدرن سازی اقتصاد روسیه و توسعه پتانسیل صنعتی این کشور را فراهم می‌کند، اشاره گردیده است.

این سند از مواردی چون گذار از صادرات مواد خام و محصولات کشاورزی به سمت فرآوری عمیق آنها، توسعه مراکز تولید موجودی و ایجاد مراکز تولید و بازارهای جدید با فناوری بالا در کنار نوسازی فناوری بخش‌های زیربنایی اقتصاد و استفاده از فناوری‌های با دی اکسید کربن پایین بعنوان عوامل تغییر ساختار اقتصاد روسیه و بالا رفتن توان رقابتی و ثبات آن، نام برده شده است (NSS of the Russian Federation, 2021: 19).

همچنین در این بخش آمده است که اجرای برنامه‌ها و پروژه‌های گسترده سرمایه گذاری و نوآوری که موجب انسجام پتانسیل علمی-فنی، تولیدی و پتانسیل منابع روسیه می‌شوند، اشباع بازار داخلی با کالاهای تولید روسیه و پیدایش صلاحیت‌های علمی پیشرو جدید، زیربنا را برای توسعه بلند مدت اقتصادی و تقویت امنیت ملی روسیه فراهم می‌کند و برای اجرای موفقیت آمیز تغییر شکل ساختاری اقتصاد روسیه ضرورت دارد تدابیر در راستای رفع عدم توازن‌ها در اقتصاد و توسعه مناطق فدراسیون روسیه، رفع موانع زیرساختی، شکلگیری سیستم

مستقل مالی و بانکی، توسعه فعالیت‌های نوآورانه، افزایش مزیت‌های رقابتی فدراسیون روسیه، بالا بردن کارایی مدیریت راهبردی توسعه اقتصاد روسیه و تنظیم مقررات دولتی اقتصاد اتخاذ شود (NSS of the Russian Federation, 2021: 25).

۲. مهم‌ترین نکات جنگ ترکیبی در اسناد فرادستی روسیه

اسنادی استراتژی امنیت ملی روسیه که توسط کرملین منتشر می‌گردد دارای ارزش امنیتی فراوانی در بررسی و تحلیل ادراکات مقامات مسکو در خصوص جنگ ترکیبی، تهدیدات مرتبط با آن و الزامات مقابله با آنها می‌باشد.

در مدل جنگ ترکیبی روسی، بر آمیختن مؤلفه‌های قدرت سخت و نرم تأکید می‌گردد. مطابق این تعریف، در عصر حاضر، مرز میان جنگ و صلح مبهم و نامشخص است، چرا که دیگر به ندرت دولت‌ها به صورت رسمی به یکدیگر اعلان جنگ می‌کنند و به تبع آن قوانین جنگ نیز تغییر کرده است. همین مسئله استفادهٔ یکپارچه از نیروهای نظامی و غیرنظامی را ضروری ساخته است.

در این اسناد، سلطه طلبی و اجرای سیاست مهار توسط برخی کشورها و در راس آنها آمریکا به عنوان مهم‌ترین عامل تهدید امنیت ملی و منافع فدراسیون روسیه معرفی گردیده و اقداماتی چون اعمال فشارهای سیاسی، نظامی، اقتصادی و امنیتی به طور همزمان بر علیه فدراسیون روسیه به آنان نسبت داده شده است. این اسناد ضمن اشاره به آغاز دوره‌ای جدید از رقابت میان بازیگران که در آن طیف وسیعی از ابزارهای سیاسی، مالی، اقتصادی و امنیتی مورد استفاده قرار می‌گیرد، مهم‌ترین اقدامات ترکیبی که فدراسیون روسیه و منافع آن را تهدید می‌کند، موارد زیر می‌داند: ۱. قرار گرفتن زیرساخت‌های نظامی ناتو و گسترش آن در نزدیکی مرزهای فدراسیون روسیه؛ ۲. گسترش روند نظامی سازی و مسابقه تسلیحاتی در مناطق مجاور روسیه؛ ۳. ایجاد شکاف و جلوگیری از فرایندهای ادغام؛ ۴. حمایت از کودتای ضد قانون اساسی در اوکراین که منجر به درگیری نظامی و ایجاد شکاف عمیق در جامعه اوکراین گردید؛ ۵. ایجاد و تقویت ایدئولوژی ناسیونالیسم راست افراطی؛ ۶-شکل دهی تصویری غلط از روسیه بعنوان یک دشمن در جامعه جهانی؛ ۷. ایجاد بحران عمیق اجتماعی-اقتصادی و در نهایت ایجاد بی ثباتی در نزدیکی مرزهای روسیه؛ ۸. گسترش تقابل در عرصه اطلاعات و فناوری‌های مرتبط با آن و سواستفاده از این فناوری‌ها توسط برخی کشورها در راستای دستیابی به اهداف ژئوپلیتیکی خود، از جمله بوسیله دستکاری آگاهی عمومی و جعل تاریخ؛ ۹.

گسترش نفوذ سیاست در فرایندهای اقتصادی و استفاده از ابزارها و روش‌های مالی، اقتصادی، تجاری، فناوری و سرمایه‌گذاری در راستای دستیابی به منافع ژئوپلیتیکی کشورها؛ ۱۰. فعالیت‌های امنیتی سرویس‌های جاسوسی دولتی و غیر دولتی؛ ۱۱. تلاش برای ایجاد اخلاص در عملکرد ارگان‌های دولتی؛ ۱۲. تخریب یا اخلاص در عملکرد تاسیسات نظامی و صنعتی، زیرساخت‌های عمومی حیاتی، زیرساخت‌های حمل و نقل و زیرساخت‌های حیاتی فناوری اطلاعات روسیه؛ ۱۳. ایجاد شکاف‌های قومیتی و مذهبی در راستای ایجاد بی‌ثباتی در جامعه روسیه (از جمله تحریک انقلاب رنگی)؛ ۱۴. تلاش برای از بین بردن ارزش‌های اخلاقی و ملی روسیه؛ ۱۵. ترویج افراط‌گرایی با هدف به خطرانداختن صلح مدنی، ثبات سیاسی-اجتماعی و ...؛ ۱۶. تضعیف وحدت چندملیتی روسیه از طریق نفوذ فرهنگی و امنیتی خارجی (محصولات فرهنگی، تبلیغات و پروپاگاندا)؛ ۱۷. استفاده از ابزارهای سیاسی و اقتصادی و فشارهای سیاسی-اقتصادی، وخامت اوضاع نظامی و تهدیدات مربوط به آن در نزدیکی مرزهای روسیه؛ ۱۸. اقدامات واگرایانه برخی کشورها در راستای تضعیف روابط روسیه با کشورهای مشترک المنافع؛ ۱۹. بهره‌برداری از فضا و رسانه بعنوان دو قلمرو مهم در راستای پیشبرد اقدامات نظامی؛ ۲۰. تمایل به منزوی کردن روسیه و استفاده از استانداردهای دوگانه علیه این کشور؛ ۲۱. تلاش برای از بین بردن ارزش‌های سنتی، تحریف تاریخ، بدبین کردن افکار عمومی نسبت به نقش و جایگاه روسیه در نظام بین‌الملل؛ ۲۲. دمیدن در مناقشات بین اقوام و ادیان؛ ۲۳. ایجاد محدودیت در استفاده از زبان روسی، فعالیت رسانه‌های جمعی روسیه و منابع اطلاع رسانی این کشور و حتی وضع تحریم علیه ورزشکاران و شهروندان روسیه در داخل و خارج کشور؛ ۲۴. تلاش برای سواستفاده از مشکلات اجتماعی-اقتصادی روسیه و ایجاد شکاف برای از بین بردن وحدت و ایجاد درگیری داخلی و استفاده از روش‌های غیرمستقیم در راستای تحریک بی‌ثباتی بلند مدت در داخل فدراسیون روسیه؛ ۲۵. به جریان افتادن فعالیت‌های شناسایی و جاسوسی و تمرین بکارگیری یگان‌های عظیم نظامی و تسلیحات هسته‌ای علیه روسیه؛ ۲۶. انتشار اخبار غلط و سازماندهی تجمعات عمومی غیر قانونی؛ ۲۷. حملات سایبری از خاک کشورهای خارجی به منابع امنیتی روسیه؛ ۲۸. تاثیرگذاری رسانه‌ای و روانی روی ذهن فرد، گروه و جامعه از طریق انتشار دستورالعمل‌های اجتماعی و اخلاقی که در تضاد با سنن، اعتقادات و باورهای اقوام روسیه هستند؛ ۲۹. وضع تحریم یکجانبه و دخالت در امور داخلی کشور و؛ ۳۰. تشدید رقابت‌های ناجوانمردانه اقتصادی، استفاده نامشروع از منابع قانونی و ایجاد اختلال در اقتصاد روسیه.

علاوه بر موارد فوق که عمده اقدامات تهدیدآمیز ترکیبی علیه منافع ملی فدراسیون روسیه هستند، این اسناد به نکات مهمی در راستای مقابله با این اقدامات نیز اشاره می‌کند که مهم‌ترین آنها موارد زیر می‌باشند: ۱. لزوم شناسایی تهدیدات نوین و آمادگی نیروهای نظامی و غیر نظامی برای مقابله با ترکیبی از تهدیدات و ابزارها؛ ۲. استفاده از روش‌ها و ابزارهای غیرنظامی همچون دیپلماسی، گسترش همکاری‌های نظامی و فنی و استفاده از قوانین و سازوکارهای بین‌المللی؛ ۳. تقویت نقش دولت بعنوان ضامن امنیت و حقوق افراد، بهبود قوانین و مقررات و توسعه همکاری بین نهادها و جامعه مدنی؛ ۴. توجه ویژه به ریشه‌های فساد و از بین بردن آنها را در راستای تامین امنیت عمومی؛ ۵- ایجاد سیستمی قدرتمند در راستای کشف، پیشگیری و مقابله با اقدامات امنیتی؛ ۶- ایجاد مکانیسم‌هایی برای جلوگیری و خنثی کردن درگیری‌های اجتماعی؛ ۷. گسترش آگاهی عمومی و جلوگیری از گسترش تبلیغات و اخبار نادرست و مخرب جامعه توسط دشمن؛ ۸. توسعه همه جانبه سازمان‌های مجری قانون؛ ۹- تقویت رفاه عمومی؛ ۱۰- بهبود حمایت علمی و فنی از سازمان‌ها، بکارگیری ابزارها و فناوری‌های پیشرفته و آموزش متخصصان حرفه‌ای در حوزه امنیت؛ ۱۱. توسعه توان انسانی، ارضای نیازهای مادی، اجتماعی و معنوی و کاهش سطح نابرابری و شکاف طبقاتی؛ ۱۲. بهبود زیرساخت‌های امنیتی، دسترسی به اطلاعات در مورد مسائل مختلف مربوط به زندگی سیاسی-اجتماعی-اقتصادی و معنوی جامعه، دسترسی به خدمات دولتی در سراسر خاک روسیه با استفاده از فناوری اطلاعات و ارتباطات و همچنین بهبود نظارت بر بودجه؛ ۱۳. حفظ امنیت اقتصادی و ایجاد شرایط توسعه فردی، انتقال اقتصاد به سطح جدیدی از توسعه فناوری، ورود روسیه به کشورهای پیشرو در زمینه تولید ناخالص داخلی و مقابله موفق با تهدیدات و نفوذ دشمنان در این حوزه؛ ۱۴. توسعه سیستمی از سازمان‌های علمی، برنامه ریزی و فناوری که قادر به نوسازی اقتصاد ملی، تحقق بخشیدن به مزیت‌های رقابتی روسیه؛ ۱۵. تامین امنیت ملی و شکل دادن به زمینه‌های علمی و فنی برای آینده، ارتقای تحرک اجتماعی، کیفیت آموزش عمومی، حرفه‌ای و عالی و در دسترس بودن آن برای همه و نیز توسعه تحقیقات علمی پایه؛ ۱۶. بالا بردن سطح سلامت عمومی و کیفیت سیستم پزشکی و درمانی؛ ۱۷. حفظ و تقویت ارزش‌های معنوی و اخلاقی روسیه به عنوان پایه و اساس جامعه روسیه و تربیت کودکان و جوانان با روحیه مدنی؛ ۱۸. حفظ و توسعه هویت مشترک روسی در کشور و منطقه مشترک فرهنگی و همچنین تقویت نقش روسیه در عرصه فرهنگی و بشردوستانه بین‌المللی؛ ۱۹. توسعه روابط سیاسی و دیپلماتیک و افزایش حضور و نقش آفرینی در سازمان‌های

بین‌المللی؛ ۲۰. اجرای سیاست نظامی از طریق بازدارندگی راهبردی و پیشگیری از مناقشات نظامی، تکامل سازماندهی نظامی کشور، اشکال بکارگیری و روش‌های عملکرد نیروهای مسلح فدراسیون روسیه، سایر نیروهای نظامی، تشکل‌ها و ارگان‌های نظامی، ارتقا آمادگی بسیج فدراسیون روسیه و آمادگی نیروها و ادوات دفاع مدنی روسیه؛ ۲۱. اجرای برنامه‌ها و پروژه‌های گسترده سرمایه‌گذاری و نوآوری که موجب انسجام پتانسیل علمی-فنی، تولیدی و پتانسیل منابع روسیه می‌شوند، اشباع بازار داخلی با کالاهای تولید روسیه و پیدایش صلاحیت‌های علمی پیشرو جدید؛ ۲۲. رفع عدم توازن‌ها در اقتصاد و توسعه مناطق فدراسیون روسیه، رفع موانع زیرساختی، شکلگیری سیستم مستقل مالی و بانکی، توسعه فعالیت‌های نوآورانه، افزایش مزیت‌های رقابتی فدراسیون روسیه، بالابردن کارایی مدیریت توسعه اقتصاد روسیه و تنظیم مقررات دولتی اقتصاد و؛ ۲۳. ایجاد شرایط مساعد برای توسعه پایدار اجتماعی و اقتصادی کشور، تقویت امنیت ملی و مستحکم کردن مواضع فدراسیون روسیه به عنوان یکی از مراکز تاثیرگذار دنیای معاصر.

۳. قابلیت‌ها و اولویت‌ها در جنگ ترکیبی روسیه

جنگ ترکیبی مدل گراسیموف، آشکارترین تبیین از نوع نگاه حاکمان روسیه نسبت به این مفهوم است. گراسیموف، که رئیس ستاد مشترک نیروهای مسلح روسیه می‌باشد، در تعریف خود از جنگ ترکیبی بر آمیختن مؤلفه‌های قدرت سخت و نرم تأکید دارد. وی استفاده گسترده از ابزارهای متنوع که با آشوب مدنی در بین مردم محلی و پنهان کردن نیروهای مسلح تکمیل شده است را ضروری دانسته و در کنار توجه بر مؤلفه‌های قدرت سخت، به ابزارهای قدرت نرم چون استفاده از نیروهای عملیات ویژه و شرکت‌های نظامی خصوصی و همچنین بهره‌مندی از ابزارهای رسانه‌ای و فضای سایبری نیز تأکید می‌کند. آیین گراسیمف بیشتر رویکردی چریکی و پارتیزانی است که علاوه بر تمرکز بر نقاط ضعف دشمن و دستیابی به هدف‌های مطلوب با استفاده از به کارگیری تاکتیک‌هایی جدید و نوین، در پی به حداقل رساندن احتمال رویارویی مستقیم نظامی نیز هست فلذا نقش ابزارهای نرم برای دستیابی به هدف‌های سیاسی، راهبردی و ژئوپلیتیک افزایش یافته و در بسیاری از موارد کارایی آن‌ها از مؤلفه‌های قدرت سخت و استفاده از نیروهای نظامی منظم نیز فراتر رفته است. در نتیجه به نسبت سایر کشورهای تحت بررسی، می‌توان نقش پررنگ نیروی نظامی در جنگ ترکیبی مدل روسی را به وضوح مشاهده نمود.

دولت روسیه جنگ ترکیبی را تلاشی در راستای توسعه یک مفهوم عملیاتی به منظور مقابله این کشور با دنیای غرب و به ویژه ایالات متحد آمریکا در نظر می‌گیرد، در نتیجه کشورهای غربی و به ویژه آمریکا در راس آنها، مهم‌ترین عاملان تهدیدات ترکیبی بر علیه مسکو در نظر گرفته می‌شوند. همچنین با توجه به مطالب مذکور، می‌توان مهم‌ترین اهداف اقدامات ترکیبی دولت روسیه را نیز به ترتیب کشورهای اروپای شرقی (خصوصاً اوکراین)، اروپای غربی و آمریکا در نظر گرفت.

در این بخش قابلیت‌های روسیه به تفکیک اصلی‌ترین مولفه‌های جنگ ترکیبی و همچنین میزان اهمیت هر کدام از مولفه‌ها در جنگ ترکیبی این کشور، که بر مبنای اسناد و ادبیات بررسی شده (در بخش‌های پیشین) به دست آمده است، در قالب ۳۰ پرسشنامه مورد ارزیابی قرار گرفته و هر کدام بر اساس مدل لیکرت ارزش گذاری گردیده است که نتایج حاصل از آن در جداول مربوطه قابل مشاهده می‌باشد. بر این مبنای میزان ارزش هر مولفه از ۱ تا ۵ عددگذاری گردیده که اعداد به ترتیب نمایانگر معانی بسیار کم (۱)، کم (۲)، متوسط (۳)، زیاد (۴) و بسیار زیاد (۵) می‌باشند.

در بعد قابلیت‌ها و نقاط ضعف و قدرت فدراسیون روسیه نیز پیش‌تر نکاتی ذکر گردید که با توجه به آن موارد می‌توان به این جمع بندی رسید که علی‌رغم تلاش‌های گسترده دولت روسیه طی دهه‌های اخیر، همچنان بخش بولد در ویتترین مولفه‌های قدرتمندی روسیه، بخش نظامیست، فلذا حداقل یکی از مهم‌ترین دلایل انتقال جنگ اوکراین، بعنوان مهم‌ترین صحنه رقابت روسیه و غرب، به فاز نظامی نیز همین موضوع می‌باشد. همچنان به نسبت سایر پتانسیل‌های روسیه، بعد نظامی از آسیب پذیری کمتر و ابتکار عمل بیشتری برخوردار است. دارا بودن تسلیحات و تجهیزات پیشرفته نظامی، نیروی متعارف قدرتمند در کنار نیروهای چریکی و نامنظم غیررسمی و همچنین بالاترین ذخیره بمب‌های هسته‌ای از مهم‌ترین پتانسیل‌های دفاعی و بازدارندگی فدراسیون روسیه در قبال تهدیدات متعارف و ترکیبی غرب می‌باشد. همچنین نیروهای عملیات ویژه و نیروهای نیابتی مستقر در شرق اروپا نیز از نقش مهم و تعیین کننده‌ای در اقدامات ترکیبی روسیه در فاز تهاجمی، برخوردارند، همانطور که در تصرف کریمه نیز، نیروهای غیررسمی و عملیات ویژه روسیه در کنار نیروهای داخلی کریمه قرار گرفته و الحاق این منطقه به خاک روسیه را رقم زدند. همچنین صنایع نظامی روسیه، تجهیز دولت‌های دوست و گروه‌های نیابتی با اهداف مشترک را تسهیل نموده و سبب وابستگی بسیاری از بازیگران به تجهیزات و تسلیحات روسی و در نتیجه نفوذ و تأثیر بر

تصمیمات آنها گردیده است. از سویی گسترش ناتو به منطقه خارج نزدیک روسیه و توسعه حضور نظامی غرب به خارج از مرزهای توافق شده و نزدیکی به مرزهای روسیه از مهم‌ترین تهدیدات نظامی غرب علیه مسکو بوده که در نهایت نیز با پاسخ نظامی کرملین و آغاز جنگ اوکراین همراه گردید. قابلیت‌های نظامی از دیرباز مورد توجه‌ترین بخش حاکمان روسیه بوده و به همین سبب سالهاست علی‌رغم وجود ضعف در سایر مولفه‌ها، ارتش روسیه در رسته قدرتمندترین نیروهای نظامی جهان قرار می‌گیرد فلذا میزان قابلیت‌های این کشور در حوزه نظامی در بالاترین سطح ممکن قرار داشته و همچنین میزان اهمیت مولفه نظامی در این کشور همواره بالا بوده اما پس از جنگ اوکراین به بالاترین میزان ممکن رسیده و در این بخش نیز روسیه پیشتاز است.

در بعد اقتصادی نیز همانطور که پیش‌تر نیز ذکر گردید، اقتصاد روسیه به نسبت رقبای غربی خود از توان قابل توجهی برخوردار نبوده و صرفاً در حوزه انرژی و انتقال آن ابزاری کارآمد بحسابی آید، فلذا علی‌رغم تلاش‌های بسیار دولت پوتین در راستای رسیدن اقتصاد روسیه به رقبای خود، این مولفه همچنان بیش از آنکه نقطه قوت بحساب آید، بعنوان نقطه ضعف و نقطه نفوذ دشمنان شناخته می‌شود. گرچه سال‌ها وابستگی کشورهای همسایه و خصوصاً اروپا به منابع انرژی روسیه و خطوط انتقال آن، بعنوان اهرمی کارآمد در مناسبات روسیه با آنها مورد استفاده قرار می‌گرفت و تاثیرگذاری بر تصمیمات و مواضع آنان را رقم می‌زد اما استفاده بیش از حد از این اهرم موجب نارضایتی و چاره‌اندیشی طرف‌های مقابل گردید و همزمان وابستگی شدید اقتصاد روسیه به فروش منابع انرژی، سبب عدم تنوع اقتصاد این کشور گردید که همین دو عامل نیز سبب گردید جایگزین سازی این کالا به قصد ضربه به اقتصاد این کشور را تسهیل شود. روند جایگزین سازی انرژی روسیه که سالهاست توسط غرب و بویژه آمریکا دنبال می‌شود، با شروع جنگ اوکراین شدت گرفته و به طور جدی اقتصاد روسیه را تهدید می‌نماید. در صورت رهایی دولت‌های اروپایی از وابستگی به انرژی روسیه و جایگزین کردن آن با منابع جدید، اقتصاد روسیه که بخش قابل توجهی از بودجه خود را از این طریق به دستمی‌آورد، ضربه‌های جبران ناپذیری را خواهد خورد. در نتیجه اهرم انرژی که ابزاری کارآمد در اقدامات ترکیبی روسیه بود به احتمال زیاد به زودی کارآیی سابق را از دست خواهد داد. با این حال استفاده از اهرم انرژی، خطوط انتقال و کمک‌های مالی همچنان از مهم‌ترین مصادیق ابزار اقتصادی روسیه در جنگ ترکیبی می‌باشند. علاوه بر مورد فوق، تحریم‌ها علیه اقتصاد و شرکت‌های بزرگ روسی که عمده‌تأ دولتی هستند از دیگر تهدیدات

ترکیبی علیه این کشور می‌باشند. اقدامات زیادی برای مقابله با این تهدیدات صورت گرفته، مواردی چون تلاش برای کاهش وابستگی به اقتصادهای غربی و یافتن بازارهای جایگزین از جمله اقدامات دفاعی روسیه در برابر این تهدیدات می‌باشد. با اینحال اقتصاد منهای اهرم انرژی، همچنان نقطه ضعف روسیه در جنگ ترکیبی می‌باشد. اقتصاد روسیه علی‌رغم توجهات زیاد طی دهه‌های اخیر همچنان در زمره اقتصادهای متوسط اروپا قرار می‌گیرد و تنها عاملی که موجب افزایش پتانسیل این کشور و گسترش میزان اهمیت این مولفه در الگوی روسیه می‌گردد هژمونی انرژی و خطوط انتقال انرژی می‌باشد که اندکی امتیازات این کشور در جدول مربوطه را بهبود بخشیده است.

روابط سیاسی و دیپلماتیک نیز دیگر اهرم مورد استفاده در جنگ ترکیبی است. گرچه فدراسیون روسیه گستره روابط و جایگاه آمریکا در اکثر سازمان‌های بین‌المللی را ندارد اما بعنوان عضو دائم شورای امنیت سازمان ملل از نفوذ قابل توجهی در تصمیمات این نهاد برخوردار بوده و بواسطه دارا بودن حق وتو از مزیت‌های ویژه‌ای برخوردار می‌باشد که موجب جذب و تاثیرگذاری بر بسیاری از کشورها گردیده است. دولت روسیه خصوصاً تا پیش از آغاز جنگ نظامی علیه اوکراین از طریق ارتباط گیری با احزاب و گروه‌های نزدیک به خود در سرتاسر اروپا استفاده می‌کرد و انواع و اقسام حمایت‌ها را بر آنان عرضه می‌داشت تا بر سپهر سیاسی قاره سبز تأثیر گذاشته و منافع و ارزش‌های خود را عملی نماید. این حمایت‌ها در اروپای شرقی رنگ و بوی بیشتری داشته سبب گردیده تا بارها دولت‌های طرفدار روسیه در این کشورها بر سر کار بیایند. این جمله اقدامات توسط طرف غربی نیز همواره دنبال گردیده و تلاش برای کنار زدن دولت‌های نزدیک به مسکو و جایگزینی دولت‌های مخالف با منافع کرملین به طور مداوم توسط دولت‌های غربی صورت گرفته است که مهم‌ترین مثال آن تحولات داخلی اوکراین از ۲۰۱۲ به بعد می‌باشد. علاوه بر این اقدامات، تلاش برای منزوی سازی روسیه و اجماع علیه این کشور، خصوصاً پس از حمله نظامی به اوکراین از مهم‌ترین تهدیدات علیه روسیه در حوزه سیاسی و دیپلماتیک می‌باشد. این اقدامات نیز با اقدامات متقابلی نظیر تلاش برای افزایش حضور فعال در عرضه نظام بین‌الملل، تلاش برای گسترش همکاری در حل بحران‌ها (مثل غزه) و توسعه روابط دیپلماتیک با سایر کشورها توسط دولت پوتین همراه گشته است. به طور کلی گرچه تا پیش از جنگ اوکراین، این ابزار به شدت مورد تاکید بود و تصور می‌شد پس از جنگ به فراموشی سپرده شود اما همچنان تلاش‌های روسیه برای زنده نگه داشتن و توسعه روابط سیاسی و تاثیرگذاری در نظام بین‌الملل ادامه دارد.

تلاش‌های دولت پوتین در راستای کاهش سو ظن نسبت به روسیه و تبدیل این کشور به شریکی قانونمدار طی دو دهه قبلی سبب بهبود روابط روسیه خصوصاً با غرب و افزایش پتانسیل دیپلماتیک این کشور گردیده بود اما بحران کریمه و جنگ اوکراین سبب کاهش چشمگیر روابط مسکو خصوصاً با دنیای غرب گردید و همین امر قابلیت دیپلماتیک روسیه را به سطحی متوسط نزول داده و به تبع آن امکان و میزان اهمیت این مولفه را به همین نسبت کاهش داد.

فرهنگ و رسانه دیگر حوزه جنگ ترکیبی است که دولت روسیه سالهاست بر استفاده از آن تاکید دارد. از سویی فرهنگ و تاریخ مشترک با دولت‌های همسایه خصوصاً شرق اروپا موجب تلاش روسیه برای نفوذ و تاثیرگذاری بر جوامع اروپایی گردیده و از سوی دیگر کلیسای ارتدوکس روسیه دیگر دست آویز کرملین برای ایجاد همگرایی و تحت تأثیر قرار دادن جوامع اروپایی گردیده است. فلذا هم حوزه فرهنگ و تاریخ ملی و هم حوزه دینی از جمله حوزه‌های نفوذ مسکو جوامع اروپایی و تاثیرگذاری بر آنان به حساب می‌آیند که همین امر می‌تواند شکاف‌های متعدد قومیتی در دل قاره اروپا را با خطرات جدی مواجه کرده و بی ثباتی را برای آنان به ارمغان بیاورد (مشابه اتفاقی که برای کریمه و سپس مناطق شرقی اوکراین رقم خورد). از سوی دیگر تلاش برای ایجاد همگرایی داخلی، رضایت عمومی و از بین بردن شکاف‌های قومی-دینی-اجتماعی از مهم‌ترین اقدامات دولت روسیه برای جلوگیری از رخ دادن چنین اقداماتی در خاک خود می‌باشد چرا که خود روسیه نیز شکاف‌های فعال و بالقوه فراوانی دارد که با توجه به قدرت رسانه‌ای غرب می‌تواند مورد حمله قرار بگیرد. علاوه بر اقدامات فوق، اقداماتی نظیر فیلترینگ و جلوگیری از پخش روایات مدنظر غرب از دیگر اقدامات دفاعی روسیه در برابر جنگ شناختی و رسانه‌ای طرف مقابل بوده است. همچنین ایجاد شبکه‌هایی جهت مقابله با رسانه‌های متعدد غربی، استفاده از ظرفیت شبکه‌های اجتماعی، تبلیغ فرهنگ و ارزش‌های روسی در فضای داخلی و بین‌المللی و همچنین ایجاد شفافیت و اعتماد عمومی از دیگر اقدامات دولت روسیه برای جلوگیری از نفوذ رسانه‌ای و فرهنگی غرب می‌باشد. روسیه نیز همچون چین تلاش می‌کند با ابزار قدرتمند غرب در حوزه فرهنگی-رسانه‌ای مقابله کند اما موانع بسیاری بر سر راه این کشور وجود داشته و برابری با غرب در این حوزه امری دشوار، زمان بر و بسیار پرهزینه می‌باشد. در حال حاضر تلاش‌های روسیه در این حوزه از حد متوسط بالاتر نرفته و علی‌رغم تاکیدات زیاد بر اهمیت این مولفه، همچنان توان رسانه‌ای روسیه متوسط ارزیابی می‌گردد.

جنگ امنیتی یکی دیگر از جنبه‌های جنگ ترکیبی است که روسیه به طور جدی در آن فعال است. لزوم شناسایی زودهنگام تهدیدات ترکیبی و هشدار نسبت به آن‌ها یکی از

مهم‌ترین دلایل دولت روسیه برای تقویت حوزه امنیتی است. شکاف‌های بالقوه و نقاط ضعف داخلی روسیه، مهم‌ترین اهداف غرب در اقدامات ترکیبی علیه این کشور است فلذا دولت پوتین تاکید فراوانی بر تقویت نیروهای امنیتی، تجهیز آنها به پیشرفته‌ترین تجهیزات و بهره‌گیری از متخصصان این حوزه داشته است. همچنین در راستای شناسایی اقدامات دشمنان، همکاری‌های امنیتی مسکو با دولت‌های نزدیک در قالب مقابله با تهدیدات مشترک صورت می‌گیرد. لزوم اشتراک گذاری و تبادل اطلاعات به دلیل دشواری مقابله یکجانبه با اقدامات ترکیبی امریست که عموم کشورها آن را دریافته‌اند و دولت روسیه نیز از این امر مستثنی نمی‌باشد. همچنین در بعد تهاجمی، شناسایی نقاط با قابلیت نفوذ، شکاف‌ها و نقاط ضعف دشمنان، در دستور کار نهادهای امنیتی فدراسیون روسیه بوده و تلاش می‌شود با تکمیل اطلاعات، اقدامات دقیق‌تر و هدفمندتری در زیر آستانه شناسایی صورت پذیرد. یکی از مهم‌ترین وظایف نیروهای امنیتی روسیه، نفوذ در کشور هدف، تاثیرگذاری بر محیط‌های و اشخاص نفوذ پذیر و هدایت اقدامات ترکیبی در آن محیط می‌باشد. به طور کلی ابزار امنیتی با توجه به اهمیتی که در جنگ ترکیبی مدل روسی دارد و همچنین شخصیت پوتین بعنوان فردی امنیتی، اهرمی محبوب، قدرتمند و تاثیرگذار در الگوی جنگ ترکیبی روسیه است که نقش کاشف و هشدار دهنده نسبت به اقدامات دشمن و پشتیبان و تسهیل کننده اقدامات خودی را ایفا می‌نماید. توان امنیتی بالا و قابلیت‌های زیاد روسیه در این حوزه بر کسی پوشیده نیست.

فضای سایبری یکی از نقاط قوت فدراسیون روسیه در بعد تهاجمی جنگ ترکیبی می‌باشد، جایی که دولت روسیه متهم به بکارگیری متخصصان و تکنولوژی‌های پیشرفته و پیشبرد اقداماتی نظیر حملات سایبری به زیرساخت‌های حیاتی، نفوذ به سیستم‌های انتخاباتی، هک منابع امنیتی و ربودن اخبار و اطلاعات محرمانه خصوصاً در قبال کشورهای غربی می‌باشد. از سویی به دلیل نفوذپذیری بالای فضای سایبری به نسبت سایر فضاهای عملیاتی و خلاهای قانونی در این زمینه، انجام اقدامات در زیر آستانه شناسایی و به دور از اتهامات طرف مقابل فراهم‌تر بوده و امکان انکار اقدامات در برابر هجمه‌ها و اجماع بین‌المللی سهل‌تر می‌باشد فلذا این فضا از مطلوبیت بالایی برای اقدامات کشورهای نظیر روسیه که در بسیاری از حوزه‌ها دست پایین‌تر را دارند، برخوردار است. روسیه همچنین در فاز دفاعی این حوزه نیز علاوه بر تاکید بر بکارگیری متخصصان و تجهیزات پیشرفته، بر همکاری بین‌المللی برای شناسایی عاملان اقدامات سایبری تاکید داشته و تهدیدات جدی علیه عاملان حملات سایبری در راستای بازدارندگی را در دستور کار قرار داده است. این بخش نیز بسیار مورد توجه

تصمیم گیران روسیه بوده و همین امر سبب تقویت زیرساخت‌ها و قابلیت‌های کرملین در این حوزه گردیده است. در نتیجه روسیه از بالاترین استانداردها در حوزه سایبری برخوردار بوده و حجم اتهامات و اسناد منتشر شده علیه این کشور در حوزه حملات سایبری نشان از اهمیت این مولفه و حجم بالای بهره‌گیری از آن در جنگ ترکیبی روسیه دارد.

در مرحله بعدی و پس از تعیین میزان قابلیت‌ها و اولویت‌های روسیه در حوزه جنگ ترکیبی به تفکیک مهم‌ترین مولفه‌های این مفهوم و ارزش گذاری میزان اهمیت هر کدام بر اساس پرسشنامه‌ها، بر همین مبنا و مدل مشابه، جلسه خبرگی برگزار گردید و در نهایت نتایج حاصله با نتایج پرسشنامه مورد قیاس قرار گرفته و نتایج در جداول و نمودارهای مربوطه ثبت گردیده است. پس از تعیین میانگین نظرات، وزن هر یک از مولفه‌ها مشخص گردیده و سپس انحراف معیار اعداد به دست آمده برای هر معیار محاسبه گردیده است. همانطور که مشاهده می‌شود، انحراف معیار ناچیز بدست آمده در هر مولفه نشان از پراکندگی پایین نتایج پرسشنامه و نزدیکی نظر اکثریت غالب آنان به میانگین حاصله دارد که همین امر اعتبار و ارزش میانگین به دست آمده را به طرز چشمگیری افزایش می‌دهد.

جدول ۱. قابلیت‌های روسیه در حوزه جنگ ترکیبی

ردیف	مولفه	نتایج پرسشنامه	وزن	انحراف معیار	نتایج خبرگی
۱	نظامی	۴.۹	۰.۱۹۶	۰.۱۹	۵
	اولویت	۴.۹	۰.۱۸۶	۰.۱۹	۵
۲	اقتصادی	۳.۵	۰.۱۴۰	۰.۶۷	۳
	اولویت	۴.۲	۰.۱۶۰	۰.۷۲	۴
۳	دیپلماتیک	۳.۴	۰.۱۳۶	۰.۶۲	۳
	اولویت	۳.۵	۰.۱۳۳	۰.۸۴	۳
۴	رسانه‌ای	۳.۲	۰.۱۲۸	۰.۹۲	۳
	اولویت	۴	۰.۱۵۲	۰.۶	۴
۵	امنیتی	۴.۹	۰.۱۹۶	۰.۴۲	۵
	اولویت	۴.۹	۰.۱۸۶	۰.۲۲	۵
۶	سایبری	۴.۸	۰.۱۹۲	۰.۴۳	۵
	اولویت	۴.۹	۰.۱۸۶	۰.۲۲	۵

منبع: یافته‌های پژوهشگران

جدول زیر به مقایسه اعداد حاصل از جلسه خبرگی با میانگین نتایج پرسشنامه حوزه جنگ ترکیبی در زمینه قابلیت‌های جنگ ترکیبی روسیه و اهمیت مولفه‌های جنگ ترکیبی در الگوی این کشور می‌پردازد. مطابق این جدول، میزان تطابق اعداد حاصله با میانگین نتایج پرسشنامه به گونه‌ای است که اختلاف تمام نتایج حاصله با میانگین نتایج پرسشنامه کمتر از ۰.۷ بوده و از میزان تطابق بالایی برخوردار می‌باشد، فلذا پایایی نتایج تا حد زیادی تایید می‌گردد.

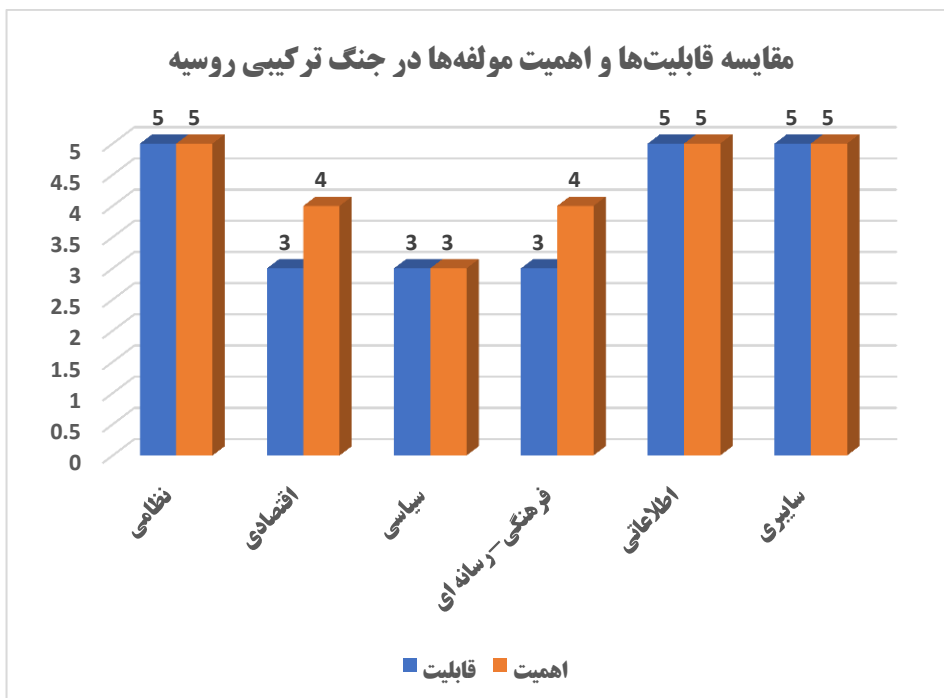
جدول ۲. مقایسه نتایج جلسه خبرگی با نتایج پرسشنامه در خصوص قابلیت‌های روسیه و اهمیت مولفه‌ها در جنگ ترکیبی این کشور

میانگین اهمیت حاصل از پرسشنامه	میزان اهمیت بر اساس نتایج خبرگی	میانگین قابلیت حاصل از پرسشنامه	قابلیت در نتایج خبرگی	مولفه
۴.۹	۵	۴.۹	۵	نظامی
۴.۲	۴	۳.۵	۳	اقتصادی
۳.۵	۳	۳.۴	۳	سیاسی
۴	۴	۳.۲	۳	فرهنگی- رسانه‌ای
۴.۹	۵	۴.۹	۵	امنیتی
۴.۹	۵	۴.۸	۵	سایبری

منبع: یافته‌های پژوهشگران

نمودار زیر به مقایسه قابلیت‌های روسیه در حوزه جنگ ترکیبی با اهمیت هرکدام از مولفه‌ها در الگوی این کشور پرداخته و اختلاف کم میان اعداد حاصله (حداکثر ۱)، نشان می‌دهد یکی از مهم‌ترین شروط در طراحی الگوی جنگ ترکیبی مسکو، میزان قابلیت‌های آن در هر حوزه می‌باشد. البته همانطور که در خلال متن پژوهش نیز بارها ذکر گردید، عوامل متعدد دیگری نیز در این خصوص دخیل می‌باشند که از جمله مهم‌ترین آنها قابلیت‌ها و نقاط ضعف و قوت کشور هدف می‌باشد.

نمودار ۱. مقایسه قابلیت‌ها و اهمیت مولفه‌ها در جنگ ترکیبی روسیه

منبع: یافته‌های پژوهشگران

به طور کلی می‌توان گفت علی‌رغم تلاش‌های دولت روسیه در راستای توجه به ابزارهای غیر نظامی و اهمیت دادن به آنها طی دهه‌های اخیر، عدم توان ترکیبی در مقابله با غرب در صحنه اوکراین سبب گردید در نهایت مقابله فاز نظامی گرفته و دولت روسیه به سمت ابزار نظامی که نقطه قوت خود می‌دانست حرکت نماید، با اینحال چه پیش از آغاز جنگ نظامی در اوکراین و چه پس از آن، استفاده از ابزارهای جنگ ترکیبی از جمله حوزه سایبری، امنیتی، فرهنگی-رسانه‌ای، دیپلماتیک و اقتصادی در کنار ابزارهای نظامی در دستور کار کرملین بوده و اقداماتی نظیر تحریم صادرات و انتقال انرژی، حملات سایبری، نزدیکی و حمایت‌های گوناگون از گروه‌ها و احزاب، نفوذهای امنیتی، پخش اخبار و رسوا سازی دولت‌های دشمن و اقداماتی از این دست، تماماً در الگوی جنگ ترکیبی فدراسیون روسیه برای ضربه به اعتبار دولت‌های دشمن، نفوذ در جوامع هدف و تاثیرگذاری در تصمیمات، اقدامات و مواضع آنها، قرار می‌گیرند. دولت روسیه همچنین با درک تغییر ماهیت تهدیدات و تبدیل تهدیدات سنتی به تهدیدات ترکیبی، تلاش می‌کند با شناسایی زود هنگام نقاط ضعف و شکاف‌های قابل نفوذ

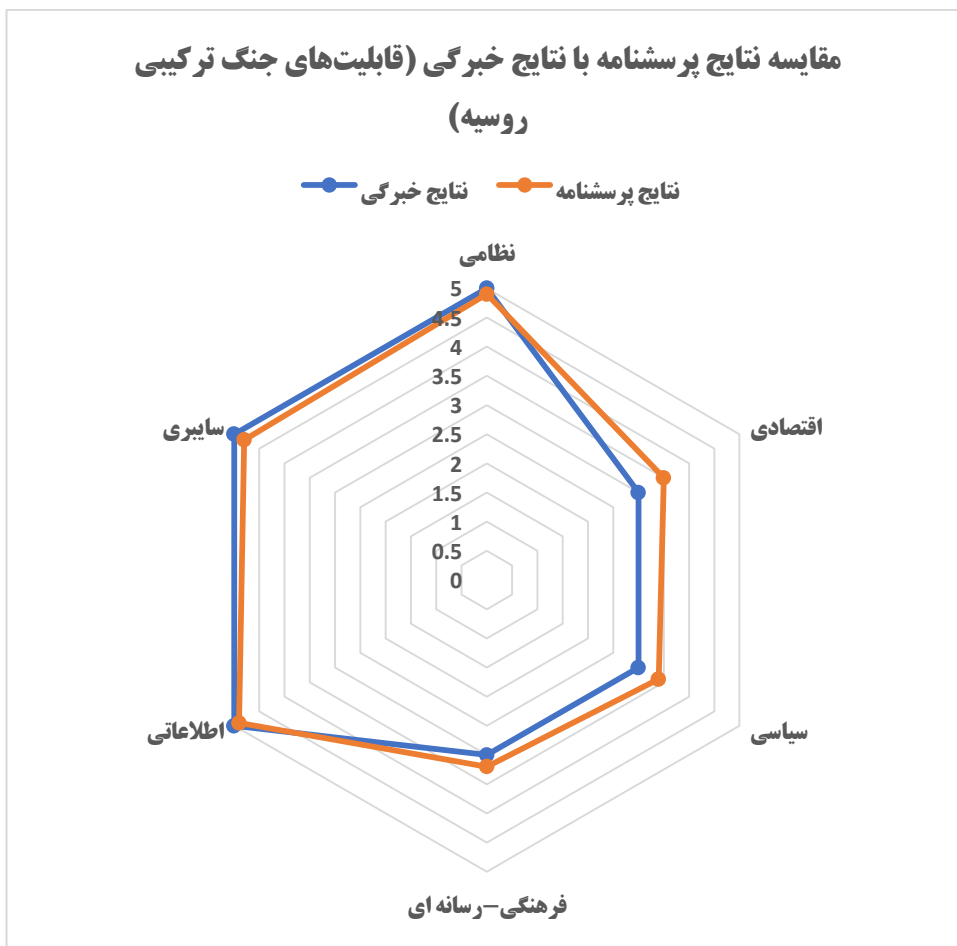
داخلی که در اسناد این کشور نیز ذکر گردیده و بهبود و از بین بردن آنان، در وهله اول مانع از اقدامات ترکیبی دشمنان گردد. مسکو همچنین بر شناسایی اقدامات ترکیبی دشمنان در اسرع وقت تاکید نموده و حق اقدامات متقابل به هر وسیله و در هر سطحی را برای خود محفوظ می‌داند که همین موضع تهدیدآمیز امری بازدارنده تلقی می‌گردد.

نتیجه‌گیری

فدراسیون روسیه علی‌رغم التفات ویژه به تقویت سایر مولفه‌های قدرت خود و سرمایه‌گذاری گسترده در این زمینه از زمان به قدرت رسیدن پوتین، در نهایت نتوانست در عرصه مبارزه ترکیبی در مقابل حریف قدرتمند خود دوام آورد و به ناچار در نهایت مجبور به انتخاب گزینه پرهزینه و دشوار جنگ نظامی کلاسیک گردید. مسکو که سالهاست در حوزه قدرت نظامی و امنیتی جزو بازیگران برتر به حساب می‌آید، در نهایت نتوانست این قدرت را به سایر مولفه‌ها تعمیم دهد و در حال حاضر به جز مولفه‌های نظامی، امنیتی و سایبری که نقاط قوت این کشور هستند، در سایر مولفه‌ها از اوضاع نابسامانی برخوردار بوده و از قابلیت‌های متوسطی در حوزه‌های اقتصادی، سیاسی و رسانه‌ای برخوردار است. این امر با توجه ظرفیت‌های بالای غرب و به لزوم تقویت و بکارگیری تمام جنبه‌های قدرت، در نتیجه روسیه علی‌رغم قدرت بالا در حوزه‌های نظامی، امنیتی و سایبری، همچنان در سایر مولفه‌ها دچار نقاط ضعف زیاد و آسیب‌پذیری‌های شدیدی می‌باشد، که از قضا نقاط قوت دشمنان این کشور به حساب می‌آیند.

نمودار زیر میزان تطابق نتایج حاصل از جلسه خبرگی در خصوص قابلیت‌های روسیه در حوزه جنگ ترکیبی را با میانگین حاصل از نتایج پرسشنامه نشان می‌دهد. همانطور که در تصویر پیداست، اعداد بدست آمده در تمامی مولفه‌ها، دارای میزان تطابق بالایی با نتایج پرسشنامه بوده و همین امر میزان اعتبار اعداد بدست آمده و پایایی پژوهش را تا حد زیادی تایید می‌نماید.

نمودار ۲ مقایسه نتایج جلسه خبرگی با نتایج پرسشنامه (قابلیت‌های روسیه در جنگ ترکیبی)

منبع: یافته‌های پژوهشگران

موارد زیر مهم‌ترین و مورد تاکیدترین تهدیدات درک شده علیه روسیه و الزامات مقابله با آنها را به تفکیک اصلی‌ترین حوزه‌های جنگ ترکیبی و بر مبنای مهم‌ترین اسناد امنیتی این کشور بیان می‌دارد. به لحاظ نظامی، گسترش مرزهای ناتو-توسعه نظامی و تسلیحاتی غرب-حمایت و تامین نظامی دولت‌ها و گروه‌های ضد روسیه؛ از نقطه نظر اقتصادی، ایجاد اختلال و بحران اقتصادی-نفوذ در روندهای اقتصادی بین‌المللی-وضع تحریم و رقابت اقتصادی ناعادلانه؛ از جنبه سیاسی، حمایت از احزاب و گروه‌های مخالف-فشار سیاسی و تلاش برای منزوی سازی-نفوذ در روندهای سیاسی بین‌المللی؛ از منظر فرهنگی-رسانه‌ای، ایجاد روس

هراسی-جعل تاریخ-دستکاری آگاهی عمومی-تضعیف ارزش‌های روسی-نشر اخبار جعلی-ایجاد شکاف و انقلاب رنگی، از نظر امنیتی، جاسوسی در قالب دولتی و غیر دولتی-نفوذ و اختلال در عملکرد دولت و ارگان‌ها-سرقت اطلاعات محرمانه و؛ از لحاظ سایبری، ایجاد اختلال در عملکردهای حیاتی-آسیب و نابودسازی زیرساخت‌های حیاتی-سرقت داده‌ها مهم‌ترین تهدیدات شناخته شده هستند.

همچنین موارد زیر مهم‌ترین و مورد تاکیدترین الزامات مقابله با تهدیدات ترکیبی از منظر روسیه را به تفکیک اصلی‌ترین حوزه‌های جنگ ترکیبی و بر مبنای مهم‌ترین اسناد امنیتی این کشور بیان می‌دارد. به لحاظ نظامی، افزایش آمادگی نیروها در برابر تهدیدات نوین-گسترش همکاری‌های نظامی-مدرن سازی و تقویت ارتش روسیه-تهدید نظامی؛ از نظر اقتصادی، توسعه رفاه و رضایت عمومی-کاهش سطح نابرابری-بهبود نظارت بر بودجه-توسعه اقتصادی-توسعه مزیت‌های اقتصادی-ایجاد سیستم مستقل مالی و بانکی؛ از نقطه نظر سیاسی، گسترش روابط سیاسی-استفاده از سازوکارهای بین‌المللی-توسعه مزیت‌های سیاسی-توسعه نقش روسیه در نظام بین‌الملل؛ از نگاه فرهنگی-رسانه‌ای، گسترش آگاهی عمومی-جلوگیری از پخش تبلیغات و اخبار جعلی-توسعه ارزش‌های روسی-ایجاد همگرایی فرهنگی با همسایگان؛ از جنبه امنیتی، ایجاد سیستم قدرتمند برای شناسایی-بهبود زیرساخت‌های امنیتی-آموزش و جذب متخصصان-همکاری و تبادل اطلاعات و؛ از نقطه نظر سایبری، بهبود حمایت علمی و فنی-بکارگیری ابزار و فناوری پیشرفته-آموزش متخصصان-بهبود امنیت زیرساخت‌ها مهم‌ترین الزامات مقابله با تهدیدهای یاد شده هستند.

بر این اساس، جنگ ترکیبی مدل گراسیموف، آشکارترین تبیین از نوع نگاه حاکمان روسیه نسبت به این مفهوم است. گراسیموف، که رئیس ستاد مشترک نیروهای مسلح روسیه می‌باشد، در تعریف خود از جنگ ترکیبی بر آمیختن مؤلفه‌های قدرت سخت و نرم تأکید دارد. وی استفاده گسترده از ابزارهای متنوع را ضروری دانسته و در کنار توجه بر مؤلفه‌های قدرت سخت، به ابزارهای قدرت نرم چون استفاده از نیروهای عملیات ویژه و شرکت‌های نظامی خصوصی و همچنین بهره‌مندی از ابزارهای رسانه‌ای و فضای سایبری نیز تأکید می‌کند. آیین گراسیمف بیشتر رویکردی چریکی و پارتیزانی است که علاوه بر تمرکز بر نقاط ضعف دشمن و دستیابی به هدف‌های مطلوب با استفاده از به کارگیری تاکتیک‌هایی جدید و نوین، در پی به حداقل رساندن احتمال رویارویی مستقیم نظامی نیز هست فلذا نقش ابزارهای نرم برای دستیابی به هدف‌های سیاسی، راهبردی و ژئوپلیتیک افزایش یافته و در بسیاری از موارد

کارایی آن‌ها از مؤلفه‌های قدرت سخت و استفاده از نیروهای نظامی منظم نیز فراتر رفته است. در نتیجه به نسبت سایر کشورهای تحت بررسی، می‌توان نقش پررنگ نیروی نظامی در جنگ ترکیبی مدل روسی را به وضوح مشاهده نمود.

دولت روسیه جنگ ترکیبی را تلاشی در راستای توسعه یک مفهوم عملیاتی به منظور مقابله این کشور با دنیای غرب و به ویژه ایالات متحد آمریکا در نظر می‌گیرد، در نتیجه کشورهای غربی و به ویژه آمریکا در راس آنها مهم‌ترین عاملان تهدیدات ترکیبی بر علیه مسکو در نظر گرفته می‌شوند. همچنین با توجه به مطالب مذکور، می‌توان مهم‌ترین اهداف اقدامات ترکیبی دولت روسیه را نیز به ترتیب کشورهای اروپای شرقی (خصوصاً اوکراین)، اروپای غربی و آمریکا در نظر گرفت.

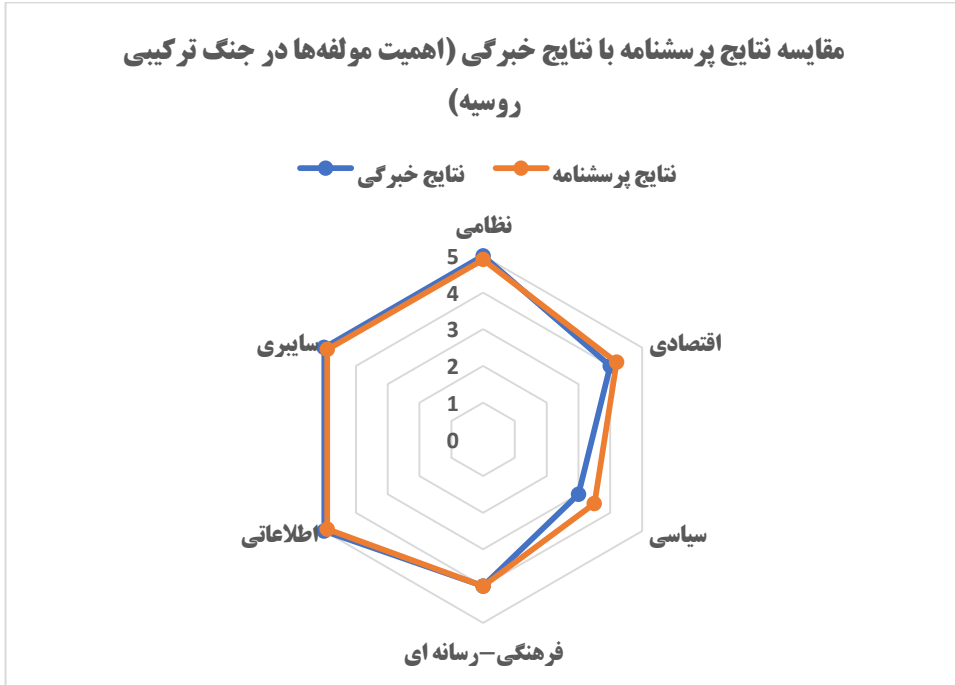
به طور کلی می‌توان گفت علی‌رغم تلاش‌های دولت روسیه در راستای توجه به ابزارهای غیر نظامی و اهمیت دادن به آنها طی دهه‌های اخیر، عدم توان ترکیبی در مقابله با غرب در صحنه اوکراین سبب گردید در نهایت مقابله فاز نظامی گرفته و دولت روسیه به سمت ابزار نظامی که نقطه قوت خود می‌دانست حرکت نماید، با اینحال چه پیش از آغاز جنگ نظامی در اوکراین و چه پس از آن، استفاده از ابزارهای جنگ ترکیبی از جمله حوزه سایبری، امنیتی، فرهنگی-رسانه‌ای، دیپلماتیک و اقتصادی در کنار ابزارهای نظامی در دستور کار کرم‌لین بوده و اقداماتی نظیر تحریم صادرات و انتقال انرژی، حملات سایبری، نزدیکی و حمایت‌های گوناگون از گروه‌ها و احزاب، نفوذهای امنیتی، پخش اخبار و رسوا سازی دولت‌های دشمن و اقداماتی از این دست، تماماً در الگوی جنگ ترکیبی فدراسیون روسیه برای ضربه به اعتبار دولت‌های دشمن، نفوذ در جوامع هدف و تاثیرگذاری در تصمیمات، اقدامات و مواضع آنها، قرار می‌گیرند. دولت روسیه همچنین با درک تغییر ماهیت تهدیدات و تبدیل تهدیدات سنتی به تهدیدات ترکیبی، تلاش می‌کند با شناسایی زود هنگام نقاط ضعف و شکاف‌های قابل نفوذ داخلی که در اسناد این کشور نیز ذکر گردیده و بهبود و از بین بردن آنان، در وهله اول مانع از اقدامات ترکیبی دشمنان گردد. مسکو همچنین بر شناسایی اقدامات ترکیبی دشمنان در اسرع وقت تاکید نموده و حق اقدامات متقابل به هر وسیله و در هر سطحی را برای خود محفوظ می‌داند که همین موضع تهدیدآمیز امری بازدارنده تلقی می‌گردد.

نمودار زیر میزان تطابق نتایج حاصل از جلسه خبرگی با نتایج پرسشنامه را نشان می‌دهد. مطابق این نمودار، اعداد بدست آمده در تمامی مولفه‌ها، دارای میزان تطابق بالایی با نتایج پرسشنامه بوده و به گونه‌ای است که اختلاف تمام نتایج حاصله با میانگین نتایج پرسشنامه

جنگ ترکیبی از منظر روسیه (۲۰۱۲-۲۰۲۴) □ ۱۰۷

کمتر از ۰.۷ می‌باشد. همین امر میزان اعتبار اعداد بدست آمده در این زمینه و پایایی پژوهش را تا حد زیادی تایید می‌کند. توص اهمیت مولفه‌های جنگ ترکیبی در الگوی روسیه را با میانگین حاصل از نتایج پرسشنامه نشان می‌دهد.

نمودار ۳. مقایسه نتایج جلسه خبرگی با نتایج پرسشنامه (اهمیت مولفه‌ها در جنگ ترکیبی روسیه)

منبع: یافته‌های پژوهشگران.

منابع و مآخذ

فارسی

- باقی مجرد، مهدی، سعید وثوقی و شهروز ابراهیمی (۱۴۰۰)، جنگ ترکیبی روسیه-آمریکا و روابط امنیتی اتحادیه اروپا-روسیه (۲۰۰۸-۲۰۱۹)، پژوهش نامه سیاست بین الملل، دوره ۱۰، شماره ۱.
- ثمودی پيله ورد، علیرضا (۱۳۹۹)، جنگ ترکیبی روسیه در کشورهای اروپایی؛ چرایی و چگونگی، فصلنامه مطالعات راهبردی، شماره ۸۹، ص ۱۷۳-۲۰۳.

جولانی، محمد و قاسم فولادی (۱۳۹۶)، جنگ‌های ترکیبی: مروری بر ادبیات، موسسه آموزشی و تحقیقاتی صنایع دفاعی

لاتین

- Chivvis, Christopher S (2017), Understanding Russian “Hybrid Warfare” and what can be done about it, **Rand**, Available at: https://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/testimonies/CT400/CT468/RAND_CT468.pdf
- Clark, Mason (2020), Russian Hybrid Warfare, **Institute for the Study of War**, Available at: <https://www.understandingwar.org/sites/default/files/Russian%20Hybrid%20Warfare%20ISW%20Report%202020.pdf>
- Fridman, Ofer (2017), The Danger of Russian Hybrid Warfare, **Cicero Foundation Great Debate Paper**.
- Hoffman, Frank (2007), Conflict in the 21st Century: The Rise of Hybrid War, **Arlington: Potomac Institute for Policy Studies**. pp. 20–22.
- Qureshi, Waseem Ahmad (2020), The Rise of Hybrid Warfare, **Notre Dame Journal of International & Comparative Law**, Vol. 10: Iss. 2, Article 5. Available at: <https://scholarship.law.nd.edu/ndjicl/vol10/iss2/5>
- Klein, Margarete (2015), Russia’s New Military Doctrine, **German Institute for International and Security Affairs**, Available at: <https://www.swp-berlin.org/pdf>
- National Security Strategy of Russia (2021), https://paulofilho.net.br/wp-content/uploads/2021/10/National_Security_Strategy_of_the_Russia.pdf.